

Democratisch erfgoedonderzoek: Hoe moet dat?

Denk mee!

Samenvatting

Hoe kunnen onderzoekers, professionals en actieve, nieuwsgierige mensen - de erfgoedmakers en -dragers en de gemeenschappen die zij vormen - gelijkwaardig samenwerken aan erfgoedonderzoek? Bottom-up is *easier said than done* in de wereld van onderzoeksfinanciering. Het afgelopen - en komende - jaar zijn verschillende partijen samen aan de slag gegaan met de vragen: Kan erfgoedonderzoek democratischer? En aan welke knoppen (beleid, kaders en andere 'systeemdingen') kunnen we draaien?

Want *citizen science* - wetenschap en onderzoek waarbij de 'burger' meedoet - is in opkomst. In september verscheen een [uitgebreid rapport](#) met aanbevelingen hoe dit eerlijker, gelijkwaardiger te doen.

Wij (zie ondertekenden) denken dat erfgoedonderzoek zich bij uitstek leent om deze aanbevelingen om te zetten in actie, omdat *wat we doorgeven uit het verleden* heel erg veel te maken heeft met *democratisch samenleven*. Of het nu gaat over de culturele waarde van een plein, een taal, een gebouw, een gerecht, een gebruik, of iets anders: erfgoed gaat over wat mensen samen belangrijk vinden om vanuit het verleden, in het heden, met het oog op de toekomst te behouden - of juist niet. En onderzoek naar deze processen van verzamelen, koesteren, veranderen of wegdoen, is sterk verweven met het echte leven ('leefwereld') van mensen. Misschien moet het daarom ook minder *over* die mensen gaan, en meer *van, voor en door* die mensen zijn..

Maar van overheidswege gefinancierd onderzoek wordt vaak georganiseerd in vaste formats en ingewikkelde concepten, met termen als *impact pathways* en *theories of change*. Daardoor raakt de menselijke kant van nieuwsgierigheid en samenwerking soms op de achtergrond. Het schuurt ook op andere vlakken. Onderzoekers verdienen vaak meer en hebben meer zekerheid dan burgers of partners, terwijl samenwerking juist vraagt om vertrouwen.

Daarom verkennen wij nieuwe manieren om onderzoek democratischer en eerlijker te organiseren. Eerder dit jaar (op 26 juni) hebben we in Groningen de manier waarop onderzoek wordt betaald en uitgevoerd tegen het licht gehouden. In dit artikel kijken we terug op die bijeenkomsten en bereiden we ons voor op een actie – een interventie – in 2026.

We denken dan in drie richtingen:

- **Vraagarticulatie** – hoe (en wanneer) bepalen we samen *wat* onderzocht wordt en voor wie dat gedaan wordt?
- **Begroting** – hoe gaan we zorgvuldig, open en eerlijk om met geld en tijd?
- **Samenwerking** – hoe houden we relaties gezond, gelijkwaardig en duurzaam?

Het doel is om in 2026 een experiment te starten waarin onderzoekers en erfgoedgemeenschappen samen nieuwe vormen van onderzoek uitproberen: minder

hiërarchisch, meer open en beter aangestuurd door de praktijk. Gewoon even ongewoon doen.

De aanbevelingen uit het onderzoek van Open Science NL/NWO en wat we zelf hebben gedeeld en gehoord het afgelopen jaar laten zien dat we dat eens moeten proberen. *Just do it.*

Om dit goed te doen, roepen we onderzoekers die met erfgoedgemeenschappen (willen) samenwerken, en erfgoedgemeenschappen die met onderzoekers (willen) samenwerken, op om mee te denken!

Iedereen kan meedoen – van student tot buurtinitiatief, van museumvrijwilliger tot hoogleraar, van jong tot oud, enzovoort.

Langere reflectie

Over erfgoedonderzoek

Wat is onderzoek? Ik vroeg dit vorige week aan een groep eerstejaarsstudenten Vrijtijdstudies aan de Hogeschool Breda. Het leverde mooie antwoorden op: “*Het is het verkennen van een vraag*”, of “*het is een manier om oplossingen te vinden voor problemen*”, of “*het is de manier waarop wij kennis ontwikkelen*”. Maar het mooiste antwoord was van een student die zei “*het is iets waar je aan deelneemt*”. Vanuit deze antwoorden kon ik met hen verder praten over hoe zij hun onderzoek op het gebied van erfgoed - bijvoorbeeld naar de Zomercarnaval in Rotterdam, het erfgoedwerk van voetbalclubs of gabbercultuur - zouden willen inrichten. Met welke *stakeholders* ze dit onderzoek dan samen wilden opzetten, en hoe ze dat zouden kunnen doen.

Twee dagen eerder zat ik in Utrecht, in een mooie vergaderzaal, aan tafel bij iets dat “[de Nationale wetenschapsagenda](#)” heet. We zijn daar met een twintigtal collega’s uit veel verschillende disciplines en uit het hele land om te brainstormen over de vragen: “*Hoe betrek je als onderzoek beter de maatschappij?*” en “*Hoe verkleinen we de kloof tussen wetenschap en de samenleving?*” Dan gaat het over *vraagarticulatie*, *citizen science*, *wetenschapscommunicatie* en *impact*. Ik dacht daar samen met mijn collega Inger Leemans mee vanuit onze ‘erfgoedroute’ binnen de Nationale Wetenschapsagenda. [De route Levend verleden](#) is een netwerk van onderzoekers en maatschappelijke partners - zoals musea en archieven. We doen onderzoek naar drie thema’s: de beladenheid van erfgoed, duurzaamheid en... ‘de burger als expert’.

Hoe leuk dan dat ik, vóór mijn gang naar Utrecht, een hele ochtend had doorgebracht met Paul, Antoine en Willem. Drie waanzinnig gepassioneerde, gepensioneerd, vrijwilligers – burgers, zo je wilt - die bij het Archeon zich inzetten als publieksbegeleiders bij de restauratie van in de buurt opgegraven schepen uit de Romeinse tijd. Deze heren lieten mij zien hoe ze de bezoekers benaderen, hoe belangrijk ze vinden dat mensen, jong en oud, kunnen nadenken over hoe iets toen is gebeurd, maar ook welke raakvlakken dit verleden heeft met het nu, en hoe het ons een idee kan geven over straks. Maar veel meer dan ‘slechts’ het rondleiden van mensen, het vertellen van verhalen of het voeren van gesprekken, proefde ik bij hen een diepe nieuwsgierigheid naar dit erfgoed – en naar wat we er nu mee kunnen. Het willen weten hoe die boten precies gebouwd zijn, het willen begrijpen hoe en waarom dit verre verleden kinderen zo aanspreekt, en daar zelf initiatief in nemen. Een van hen heeft zijn hele leven met hout gewerkt en kon zo zelf testen wat voor verbindingen er destijds zijn getimmerd. Ja – ook zij doen onderzoek.

Ook sprak ik deze week met mijn collega Asmara, die net als ik, vanuit het lectoraat (lees: onderzoeksgroep) van de Reinwardt Academie kijkt naar de wondere wereld van erfgoedwerk – binnen en (ver) buiten de erfgoedsector. Wij spraken elkaar over een ingewikkelde term: (erfgoed)gemeenschappen. Wie zijn dat, wat willen ‘ze’ weten (en dus: onderzoeken?) en hoe kunnen wij (onderzoekers) hun bedienen en betrekken? Vragen die niet alleen passen bij ons werk aan de Reinwardt Academie (want waar komen onze toekomstige afgestudeerde ‘erfgoedprofessionals’ precies te werken, waartoe? Wat moeten ze daarvoor weten?) maar ook bij de vragen waar het [Netwerk Levend Erfgoed](#) aan werkt: Hoe kan erfgoed dat bij/door/voor/met erfgoedinitiatieven bestaat blijven leven?

Asmara, Inger, Paul, Willem, de collega’s van de Nationale Wetenschapsagenda, het Netwerk Levend Erfgoed en uiteraard al onze studenten – laten we met elkaar praten over hoe we

samenwerken en specifiek: over hoe we dat doen in onderzoeksprojecten
naar/met/voor/door (erfgoed)initiatieven!

Met dit artikel willen we graag dat jij ook kunt meedoen aan dit gesprek! Daarvoor hoeft je echt geen titel te hebben of bij een instelling te werken. Samen - met jou dus! - willen we ontdekken hoe (erfgoed)onderzoek beter kan aansluiten bij, of zelfs geworteld kan zijn in de praktijk van (erfgoed)initiatieven en hoe gelijkwaardigheid daarbij centraal kan staan. Dat de toffe onderzoeksprojecten die studenten en onderzoekers willen uitvoeren niet *over* erfgoedinitiatieven gaan, maar met hen bedacht, opgezet en uitgevoerd kunnen worden. Dat we samen gaan nadenken over wat gelijkwaardigheid in erfgoedonderzoek eigenlijk kan inhouden.

Denk je mee?

Wat is er aan de hand met (erfgoed)onderzoek?

“We willen nooit meer aan onderzoek meedoen. Veel te veel gedoe.”, geeft een deelnemer die een groot(s) cultureel buurtinitiatief in Groningen leidt. “Er worden hier veel vreemde woorden gebruikt. Alsof het expres is om het maar moeilijk te maken”, zegt een buurtbewoners die actief is bij een maatschappelijk centrum in Rotterdam.

Soms zijn er veel lettergrepen en leenwoorden uit het Engels nodig om uit te leggen wat we belangrijk vinden. In het onderzoeksveld willen we tegenwoordig dat we inter- en transdisciplinair te werk gaan, kennisketenbreed, toegepast, fundamenteel en praktijkgericht, aan maatschappelijke vraagstukken - en dat we vooraf goed hebben nagedacht over onze *impact pathways* en *theories of change*. Dat we onze samenwerkingen tot consortia samenstellen met verschillende stakeholders. Dat we vraaggestuurd te werk gaan: SMART en doelgericht, met voorspelbare, en liefst meetbare indicatoren. Want hoe zien wij als onderzoekers eigenlijk onze *added value*, welke *value proposition* doen we eigenlijk aan de samenleving met ons onderzoek?

Je zou bijna vergeten dat ergens onder al deze bedoelingen ook nog gewoon een prikkelende, leuke, spannende, nieuwsgierigmakende, aangrijpende onderzoeksvraag zou kunnen zitten - versterkt door een intrinsieke motivatie van een aantal mensen om iets te proberen te begrijpen of op te lossen.

En ja, er gaat dan veel geld om in onderzoek. Het is begrijpelijk dat een onderzoek goed uitgedacht moet worden. Grote projecten - soms tot enkele miljoenen euro's - worden opgetuigd: complex en vol van moeilijk uit te leggen concepten. Begrijpelijk ook; wetenschap vergt denkkraft, en projecten kunnen niet zo maar bekostigd worden op basis van vertrouwen en motivatie. Toch?

Ja en nee. Er wordt echt wel nagedacht over andere manieren om onderzoeksprojecten te organiseren en financieren. Een belangrijk aspect hierbij is de manier waarop de samenleving, burgers, gemeenschappen - of anders gezegd: mensen die niet de functietitel *onderzoeker* dragen en geen loonstrook van een kennisinstelling ontvangen - worden betrokken bij onderzoeksprojecten. In verschillende disciplines zijn bijzondere manieren ontwikkeld van wat dan *citizen science* heet, met veel varianten; burgerpanels, co-creatie methodes, samen de vraag ontwerpen, samen het onderzoek doen, samen data verzamelen.

Maar gaat het echt zo goed als het soms lijkt te gaan? Wordt iedereen hierin wel echt gehoord? In veel projecten zien we toch een dynamiek van ‘*we halen de vragen op*’

(#vraagarticulatie) en ‘we brengen de kennis terug’ (#kennisbenutting). Is dat echt de beste manier waarop kennis en maatschappij elkaar kunnen bedienen?

Wij willen - voor wat we dan even *erfgoedonderzoek* noemen - daar langer en dieper bij stilstaan. En we hebben hier ook wel goede redenen voor. Erfgoed: Dat wat is overgeleverd uit het verleden; en wat mensen tegenwoordig zo belangrijk vinden dat ze veel moeite doen om het te laten voortbestaan. In onderzoek hierover raken we aan het *zijn* van mensen in relatie tot elkaar en hun omgeving. Erfgoed is dan misschien wel inwisselbaar voor cultuur: soms raakt het aan identiteit, en soms aan levensbeschouwing, aan taal, aan herinnering of aan politiek.

Het gaat dus over onze relaties met elkaar en met ‘erfgoed’

Als we vanuit zulk erfgoedonderzoek meer *in/met/door/voor* de samenleving willen bereiken – noem het maatschappelijk geëngageerd - dan zijn gelijkwaardige relaties tussen alle betrokkenen in het onderzoek cruciaal, misschien wel belangrijker dan het onderzoek zelf (de zoektocht tussen vragen en inzichten).

Want laten we een paar olifanten in de kamer benoemen.

De gemiddelde onderzoeker die werkzaam is aan een kennisinstelling verdient doorgaans prima- of kent een hogere bestaanszekerheid - dan de maatschappelijke partner en/of betrokken burger. Het verbinden van zo’n onderzoek-onderzochte relatie zonder een vorm van wederkerigheid (*i scratch your back, you scratch mine*) is misschien niet zo fris. Het klinkt cliché, maar in tijden van toenemende polarisatie – werkelijk of ervaren – lijkt het geen verspilde moeite om zorgvuldig om te gaan met onze relaties, met hoe we samenwerken.

En de onderzoeker, of de universiteiten, instituten en andere opleidingen of instellingen waar deze aan verbonden is, is zelf ook een maatschappelijke actor. Het zou dus ook mogelijk moeten zijn om die relatie wat minder gespannen te maken.

Soms lijkt onderzoek- en de manier waarop projecten worden georganiseerd en gefinancierd - achter te lopen op andere spelers in dit (erfgoed)veld, zoals de ‘[Faro uitvoeringsagenda](#)’ (een mooie verzameling aan projecten en praktijken waarin erfgoedparticipatie en democratisering duidelijk naar voren komen) of culturele projecten die bijvoorbeeld worden gefinancierd door het [Fonds Cultuur Participatie](#). Ook zien we NWO en SIA zoeken naar nieuwe manieren om maatschappelijke partners te erkennen en waarderen in onderzoeksprojecten. Deze bewegingen geven aan dat er in toenemende mate aandacht komt voor gelijkwaardigheid en wederkerigheid. Of, om het met minder lettergrepen te proberen: het kan eerlijker en leuker voor iedereen zijn.

Deze beweging brengen we graag in versnelling. Maar dan moeten we eerst met elkaar in gesprek.

Gelukkig zijn we (stiekem) al begonnen

Begin dit jaar maakte ik kennis met het Netwerk Levend Erfgoed, tijdens de Startbijeenkomst [van het NLE in Rotterdam](#). Daar kwamen verschillende *stakeholders* samen; [UNESCO](#), [Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#), [Faro Programma](#), [Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland](#), [OPEN](#) en meer. Organisaties met professionals die in de erfgoedwereld werken. We maakten kennis met een aantal mensen met erfgoedinitiatieven in Rotterdam. [Kijk hier ook de film](#) die hierover gemaakt is.

Dit netwerk heeft een grote opdracht: stem en invloed geven aan erfgoeddragers, makers en gemeenschappen, en concreet advies en richting helpen geven voor een nieuwe manier waarop Levend Erfgoed beter kan worden verankerd in beleid. Het Netwerk Levend Erfgoed werkt vanuit een sterke drive om meer te luisteren naar gemeenschappen, verandermakers, erfgoeddragers en beschermers. Het gaat daarbij vaak over openheid, eerlijkheid, transparantie, democratisering en betrokkenheid. Samen met de twee kwartiermakers (Linn Borghuis en Nicole van Dijk) van het NLE starten we een verkenning om binnen deze grote opdracht eens de diepte in te kunnen gaan op de bovengenoemde aspecten op het gebied van erfgoedonderzoek.

We zijn begonnen met een bijeenkomst bij ons op de [Reinwardt Academie](#) #kenniskring samen met de kwartiermakers van het NLE. Daarbij schoven docenten, onderzoekers en partners uit de praktijk aan die zich bezighouden met thema's als co-creatie, participatie en immaterieel erfgoed.

De centrale vraag was: **waar moeten we onze focus op leggen?** Er is immers van alles wat we zouden kunnen bespreken of onderzoeken. Al snel kwamen we uit bij het onderzoeksproces zelf: hoe projecten worden opgezet, gefinancierd, uitgevoerd en verantwoord.

Dat onderwerp hebben we verder opgepakt tijdens een bijeenkomst in juni 2025 in Groningen. [[Programma](#), [Kort verslag](#)]. Samen met het Netwerk Levend Erfgoed en de NWA route *Levend Verleden* nodigden we breed uit: zowel onderzoekers als erfgoedprofessionals, burgers en gemeenschappen. Een diverse groep dus, die een hele middag met elkaar in gesprek ging. Misschien was jij er ook bij? Heel veel dank alvast. Kon je er niet bij zijn, dan hopen we je alsnog te kunnen betrekken!

In Groningen zoomden in op vragen als: wat gaat er goed in erfgoedonderzoek? Wat draagt bij aan gelijkwaardigheid en democratisering – gehoord worden, invloed hebben, je stem kunnen laten horen? En wat belemmert dat juist? Welke obstakels staan samenwerking en openheid in de weg?

De opzet van de middag was om samen het gesprek te voeren over een aantal belangrijke aspecten van onderzoeksprojecten: om verschillende perspectieven én goede voorbeelden te horen, en samen een suggestie te doen voor hoe het anders zou kunnen bij een toekomstige financieringsregeling. Hoe leuk is dat?

Leuk. Leuk. Maar wat gaat er dan nu gebeuren?

De inzichten uit die middag zullen niet stilletjes sterven in een verslagje ergens, maar nemen we mee richting een experiment vanuit de NWA route Levend Verleden, om ergens aan de 'systeemknop' te kunnen draaien van het systeem van onderzoeksprojecten en hoe die worden georganiseerd en gefinancierd.

En dan wordt het ingewikkeld (en leuk). Wat moeten of kunnen we anders doen? Hoe zou zo'n experiment eruit moeten zien? Wiens belang wordt precies gediend met een oefening waarbij we vanuit andere waarden en relaties gaan nadenken over een onderzoeksproject en geld?

Vanuit de rijke bijeenkomst in Groningen en vele losse gesprekken die daarop volgden, leggen we hier een aantal uitdagingen voor. Dit zijn open vragen. We hopen dat mensen met goede ideeën hierover deze met ons zullen delen, en dat we op 1 december 2025 in alle openheid met elkaar van gedachten kunnen wisselen.

Centraal onderwerp voor een experiment in 2026 is de NWA route levend verleden gamechanger ‘burger als expert’, maar de focus en vorm van het experiment staan behoorlijk open. Het bedrag dat we kunnen inzetten voor dit experiment is op dit moment nog niet duidelijk. Maar dat zou ons denken niet moeten beperken.

We zijn gekomen tot drie denkrichtingen. We horen graag wat jullie ervan vinden!

Denkrichting 1: Samen de vraagarticulatie bevragen

Kunnen we dan zeggen dat goed erfgoedonderzoek altijd aan moet sluiten bij een daadwerkelijke behoefte of vraag?

Onderzoeksfinanciering werkt vaak met korte deadlines en vaste formats, waardoor de onderzoeker meestal vooraf al bepaalt hoe de vraag wordt geformuleerd en beantwoord. Dat beperkt de ruimte om samen met anderen de richting van het onderzoek te bepalen, laat staan om tijd te hebben om meer verschillende stemmen te kunnen horen.

Vraagarticulatie kan bovendien veel meer gezien worden als een iteratief (herhalend) proces in plaats van een lineair model van ‘ophalen’ en ‘oplossen’. Onderzoek moet ruimte laten voor doorlopende bijsturing en nieuwe vragen die onderweg ontstaan.

En als we dan zien dat het vaak voorkomt dat een onderzoeker zelf een onderwerp bepaalt (uiteraard aan de hand van zorgvuldig vooronderzoek), maar daar in geringe mate ‘op pad’ voor is geweest – en dat het bij het proces van vraagarticulatie te vaak zoeken naar de bekende weg is, en er weinig ruimte is voor meerstemmigheid, en we willen proberen dit ander te doen, wat kunnen we dan bij wijze van experiment doen?

In Groningen vroegen we ons af: hoe worden de maatschappelijke behoeften voor onderzoek vastgesteld? Wie stelt de vragen – en wie bepaalt de uitkomst van de keuzes?

Onderzoeksprojecten moeten vaak duidelijk maken hoe ze aansluiten bij behoeften en vragen uit de maatschappij. Met name in praktijkgericht en toegepast onderzoek is dit belangrijk. Dit proces wordt vaak *vraagarticulatie* genoemd. Hoe verloopt dit proces? Wie heeft er eigenaarschap over? Kan het democratischer? En hoe dan?

De bijeenkomst ging hier mee aan de slag en stelde een aantal vervolgvragen:

- Voor wie is vraagarticulatie eigenlijk belangrijk?
- Waar komt de druk vandaan om ‘altijd maar een nieuwe vraag te zoeken’? Hierbij is soms ook verschil tussen wetenschap en maatschappelijke partners: wetenschap moet steeds maar vernieuwend zijn.
- In principe zouden onderzoeksprojecten veel opener geformuleerd moeten worden, of in ieder geval de mogelijkheid geven om halverwege de vraag bij te stellen naargelang de eerste ronde resultaten. Zo kunnen maatschappelijk partners beter meehelpen met vraagarticulatie

- Hoe (en waarom) maken we een onderscheid tussen wetenschap en onderzoek; beide hebben een rol in het ontdekken van vragen in de samenleving

Is het een idee om op een aantal diverse locaties in Nederland maatschappelijke partners vanuit het Netwerk Levend Erfgoed te vragen om zelf vraagarticulatie sessies te organiseren en te hosten waar (erfgoed)onderzoekers bij worden uitgenodigd? Zou dat een manier zijn om de dynamiek bij voorbaat al zo anders in te richten dat er een gelijkwaardiger proces ontstaat?

Of moeten we, bijvoorbeeld, proberen om het proces te verfrissen rondom een concrete casus waar onderzoekers en maatschappelijke partners al actief werken aan een vraag, en zo een andere dynamiek op tafel willen leggen bij NWO die anders is dan 'vraag ophalen'.

Welke ideeën heb jij als het gaat over #vraagarticulatie bij onderzoeksprojecten?

Denkrichting 2: Begroting; Tussen voorzien en onvoorzien

In Groningen vroegen we ons af: *Hoe wordt 'de taart' verdeeld? Hoe worden begrotingen opgezet? Is er voldoende 'medezeggenschap' en 'gelijkwaardigheid'?*

Onderzoekers kunnen financiering ontvangen voor onderzoekstijd, bijeenkomsten, producties en projectmanagement; meestal gebonden aan tijdelijke projecten. Dit wordt in begrotingen vastgelegd. Er zijn vaak voorwaarden aan verbonden (zoals vaste tarieven voor salarissen of percentages voor partners). Is dit systeem eerlijk? Voor wie wel of niet? Hoe verloopt dit aspect van projecten?

Wat aan de tafels daarbij naar voren kwam was dat:

- **Participatie en medezeggenschap** kosten tijd – en tijd is geld – en dat we daar beter mee om moeten gaan.
- **Transparantie** (soms is dat gewoon je begroting open delen met alle partners) ontbreekt vaak; waarom?
- **Legt ook druk bij mensen**; geld is een gevoelig onderwerp - tevens politiek, soms is het lastig om erom te vragen, soms is het een belediging voor vrijwilligers om het te krijgen
- Dus hoe **zorgen we voor ruimte** om te bespreken, luisteren en onderhandelen (ook met subsidieverstrekker)

En we zien en horen verschillende ontwikkelingen op dit front. Bijvoorbeeld het [Klimaat Initiatief Nederland \(KIN\)](#) waarbij de wetenschap op andere manieren geld probeert in te zetten om actie te stimuleren waarbij transparantie en het opbouwen van een brede gemeenschap belangrijk is.

De concurrentie rondom onderzoeksprojecten helpt natuurlijk niet. En de verschillende tarieven, kosten, en verwachtingen evenmin. Wat kan een (relatief) klein experiment doen om te helpen het probleem van het geld anders te zien en delen?

Misschien is het goed om klein te beginnen en via al onze netwerken te vragen wie mee wil doen aan een open 'budget design commoning' sessie, of simpel gesteld: we gaan als experiment kijken wat er gebeurt als we zonder, of met minimale, voorwaarden, onderzoekers en maatschappelijke partners uitnodigen om samen een begroting te ontwerpen voor een onderzoeksproject op het onderwerp 'burger als expert'; wat is er nodig om dat goed te faciliteren, en wat kan er uit geleerd worden?

Een andere gedachte is het loskoppelen van de dimensie tijd van de begroting van een onderzoeksproject. Zijn er misschien bestaande projecten, en met name de onderliggende samenwerkingen, die baat zouden hebben bij het ontvangen van een bedrag waar geen besteding verwachting aan vast zit (maar uiteraard wel een gedachte, een wens, een missie). We kunnen zo'n experiment dan volgen om beter te begrijpen wat er dan gebeurt.

Welke ideeën heb jij als het gaat over #begroting bij onderzoeksprojecten?

Denkrichting 3: Geen projecten, maar samenwerking ondersteunen

In Groningen vroegen we ons af: *Hoe werken onderzoekers in de uitvoering van projecten samen met maatschappelijke partijen en in/met/voor/door de samenleving? Hoe ziet de communicatie en uitwisseling van perspectieven er dan uit?*

In onderzoeksprojecten werk je meestal samen, in een 'consortium', met verschillende soorten partijen. Hoe pakt dat in de uitvoering uit? Waar lopen samenwerkingen tussen onderzoekers en maatschappelijke partijen tegen aan? Hoe ga je om met spanningen, verschillende invalshoeken op het onderzoek. Hoe deel je de plannen en informatie? In welke mate is er gelijkwaardigheid en zeggenschap?

In de gesprekken kwamen verschillende zaken naar boven:

- Er is altijd een verschil in wie in een project meer (dan nodig/verwacht) trekt, en wie verzuimt. Mensen kunnen ook gaandeweg meer/minder hard rennen; maar vaak is de neiging om zo exact mogelijk de samenwerking uit te voeren als tevoren ingezet
- Hoe noemen we de partijen eigenlijk? Burgers? Samenleving? Gemeenschap? Maatschappelijk? Allemaal termen met voor/nadelen
- De samenwerking (hoe happy is iedereen, werkt het eigenlijk nog?) wordt vaak vooraf bepaald, maar niet tussendoor geëvalueerd
- Is er ruimte voor transparantie ook van de belangen, en juist de kracht van meerstemmigheid in een samenwerking? De positionaliteit, andere verwachtingen, explicieter maken.
- Samenwerken is meer dan 'deelnemen';
- Wat bedoelen we precies met wederkerigheid en gelijkwaardigheid > Samen bepalen wat we eerlijk vinden

Een belangrijk inzicht is dat een onderzoeksproject bijna nooit het begin is van samenwerking. Meestal is het juist een voortzetting van een relatie die al loopt. Daarbij sluiten soms nieuwe partners aan, vallen anderen af, of verschuift de focus gaandeweg.

En daar zit meteen een spanning: financieringssystemen zien onderzoek vaak als iets met een duidelijk begin en einde, gericht op het oplossen van een nieuw probleem binnen een paar jaar. Maar echte samenwerking werkt heel anders: die is langdurig, groeit mee en gaat door, ook na afloop van een project.

Projecten kunnen een waardevolle motor zijn voor samenwerking, maar de relatie zelf ligt er altijd onder. Dat vraagt om een andere blik: niet alleen focussen op het product of resultaat, maar ook regelmatig stilstaan bij de samenwerking zelf. Is die nog eerlijk, leuk en inspirerend? Draagt die nog bij aan wat we samen willen bereiken? Wat kan een (relatief) klein experiment doen om samenwerkingen in plaats van projecten centraal te zetten?

Misschien is het een idee om bestaande samenwerkingen tussen onderzoekers en maatschappelijke partners die in onze netwerken geïdentificeerd worden als goed (en dan moeten we nog even heel goed nadenken over de criteria en werkwijze) te voorzien van een financieel impuls, met de vraag wat ze nodig hebben om de samenwerking te versterken – en daardoor ook gelijk te leren wat andere samenwerkingsverbanden ervan kunnen leren.

Eventueel wat eenvoudiger gedacht; we kunnen een aantal activiteiten, of onderwerpen kiezen die vaak voor spanning zorgen rondom de gelijkwaardigheid bij samenwerking (bijvoorbeeld de communicatie onderling, gebruik jargon en toegankelijke taal, maar ook over de samenwerking naar buiten toe: moet je altijd 'shinen', of kan het ook kwestbaar?) en daar ondersteuning bij bieden?

Welke ideeën heb jij als het gaat over #samenwerking bij onderzoeksprojecten?

Maar we hadden nog meer ideeën:

Om dit lange artikel niet nog veel langer te maken, willen alleen nog wel een aantal andere denkrichtingen kort delen:

- Kan het proces van **#consortiumvorming** (wie werkt met wie samen in een project) meer in de (echte) openheid zich afspelen? De meeste onderzoeksfinanciers organiseren matchmaking bijeenkomsten. Daar worden partijen aangemoedigd om kennis te nemen van elkaars ideeën en wensen, maar de ervaring leert dat veel consortia eigenlijk al vooraf zich hebben gevormd, en dat er meer tussen de regels wordt gezegd dan in de daadwerkelijke gesprekken. Begrijpelijk ook, het gaat over veel geld, en niet iedereen hoeft het altijd over alles eens te worden. Wat zou een interessant en nuttig experiment kunnen zijn op dit aspect?
- Hoe gaat we om met **#impact** in onderzoeksprojecten? Onderzoek kost de maatschappij ook energie, daar moeten we eerlijk over zijn. Impactonderzoek is vaak mosterd na de maaltijd. Er is ook spontane impact, die niet past in onze mallen; verandering is iets in de hoofden van mensen, onvoorspelbaar, complex: > laten we samen, meerdere malen, lange, kwalitatieve gesprekken voeren - we kunnen indicatoren vinden, maar niet aantonen hoe het is gebeurd (verandering). Er is een obsessie met meetbare effecten; het is goed te denken over 'theory of change', maar dan moeten we toch nog altijd SMART doelstellingen opstellen. Wat zou een nuttig en interessant experiment op dit onderwerp kunnen zijn?

Misschien heb jij wel een nog beter idee over wat er mis is, en eventueel anders kan om het erfgoedonderzoek democratischer te maken? We horen het graag!

Hoe kun je meedoen en meedenken?

Op **1 december organiseren** we een **online cafe**– noem het een webinar, meetup of check-in – waarin iedereen welkom is om mee te denken over dit proces en de denkrichtingen van hierboven. Dit moment biedt de kans om te horen waar we mee bezig zijn en samen vooruit te kijken. Zo kunnen ook mensen die niet bij de bijeenkomst in Groningen aanwezig waren toch aansluiten en hun ideeën delen.

Daarnaast is er op **17 december een bijeenkomst van de route Levend Verleden in Hilversum**, waar we de stand van zaken van dit proces kunnen delen, en – in samenwerking

met het NWA onderzoeksproject HAICU – samen kunnen leren over de rol van AI in erfgoedonderzoek.

Ons doel is om begin 2026 een **experiment te starten** met erfgoedgemeenschappen en onderzoekers. Niet met iedereen tegelijk – dat is praktisch onmogelijk – maar wel met een aantal geïnteresseerde partners. Samen willen we nieuwe werkvormen uitproberen, bijvoorbeeld rond vraagarticulatie of samenwerking: hoe vinden onderzoekers en maatschappelijke partijen elkaar, en hoe formuleren ze gezamenlijk hun onderzoeksvragen?

Dit experiment zal ook geld inzetten om ook direct in de praktijk te kunnen leren van elkaar. Het idee is om, samen met iedereen die meedoet, aanwijzingen en inzichten te verzamelen over hoe het anders kan. Het wordt daarmee eigenlijk een vorm van **onderzoek naar onderzoek**: een participatief traject waarin onderzoekers en gemeenschappen samen verkennen hoe onderzoeksfinanciering opener, inclusiever en flexibeler kan worden ingericht.

Tot slot, hoe maken we massa?

Democratischer maken van processen betekent ook gewoon *meer demos*. Welke stemmen zijn nog niet gehoord? Hoe betrekken we deze?

Wij willen graag horen waar onderzoekers en maatschappelijke partijen **trots en tevreden zijn over hun samenwerking**. Waar ervaren zij gelijkwaardigheid? Waar gaat het goed – en waarom? Dat kan een klein lokaal initiatief zijn, zoals een buurtproject rond het straatbeeld, maar ook een groot internationaal erfgoedproject.

Net zo belangrijk zijn de verhalen van samenwerkingen die **nog niet van de grond kwamen** of die moeizaam lopen. Ook daarvan kunnen we leren. Erfgoedonderzoek is tenslotte heel breed: van immateriële praktijken tot een vereniging die zich inzet voor het behoud van een kerk, van citizen science-projecten tot internationale samenwerkingen.

Daarom zijn we op zoek naar **casussen**: voorbeelden waar samenwerking tussen onderzoekers en gemeenschappen plaatsvindt of juist stukt. Via het Netwerk Levend Erfgoed en de NWA route Levend Verleden kennen we al inspirerende projecten, zoals onderzoek rond hiphop, voetbal en Europa, of citizen science in Lima. Maar we willen dit beeld verbreden en meer partijen samenbrengen om van elkaar te leren.

De vraag is, uiteindelijk, hopelijk, simpel: **op welk aspect van onderzoeksprojecten moeten we experimenteren?** Denk aan matchmaking tussen onderzoekers en gemeenschappen, het onderhouden van relaties, het verdelen van middelen, of manieren om samenwerking te evalueren.

Heb jij een ervaring, idee of casus die je wilt delen? **Laat van je horen – we willen samen ontdekken hoe erfgoedonderzoek gelijkwaardiger, creatiever en duurzamer kan worden.**